

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

תולדות

(חלק טו — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

שנת המאה ועשרים להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת תולדות, כה מרחשון-ב' כסלו, ה'תשפ"ב (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

תולדות ב

200

„גור בארץ הזאת“³, אבל דברי רש"י הם על „אל תרד מצרימה“.

ומשני שינויים אלו (התלויים זה בזה)⁵ מובן, שיש כאן חילוק בתוכן הפירושים: לפי המדרש איסור יציאת יצחק לחו"ל הוא תוצאה מן החיוב להיות בארץ ישראל („גור בארץ הזאת“) – מצד מעלת ארץ ישראל – לפי שארץ ישראל לגבי יצחק היא כתוך הקלעים לגבי עולה – ולכן „אם יצאת חוץ לארץ נפסלת“, מפני שיצא מארץ ישראל.

משא"כ לפי רש"י השלילה דיציאת יצחק אינה נובעת ממעלתה המיוחדת של ארץ ישראל, אלא מהחסרון דחוץ לארץ – „אין חו"ל כדאי לך“, ולכן האיסור קשור (לא לצד החיובי „גור בארץ הזאת“, אלא) לשלילה „אל תרד מצרימה“.

ב. לפי זה יש לבאר לכאורה את טעם השינוי הנ"ל בין פירוש רש"י ובין המדרש:

(3) וכ"ה בילקוט כאן רמז קיא. לקח טוב עה"פ (ושם במקום „אף את כו" מסיים „אף אתה אסור לצאת חוצה לארץ“).

(4) וצ"ע בספר כפתור ופרח ספמ"ב: וכתב רש"י שכן בארץ שאתה כו'.

(5) להעיר שגם בתנחומא (באבער) ו קאי על הפסוק „אל תרד מצרימה“. וגם שם ליתא „מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים כו"'. ולהעיר שגם שם בעל המאמר הוא ר' הושע'י. וראה גם שם וישלח י. מדרש הגדול עה"פ כאן. ובמדרש שכל טוב הובא כב"ר הנ"ל אבל עה"פ אל תרד מצרימה.

א. על הפסוק¹ „וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אומר אליך גור בארץ הזאת גו" איתא במדרש²: „גור בארץ הזאת, אמר ר' הושע'י את עולה תמימה מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת“.

ובפירוש רש"י על הפסוק: אל תרד מצרימה – שה' דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך.

ובכוונת דברי רש"י ביאר הרא"ם, דכיון שיצחק הוא עולה תמימה, שהיא קדש קדשים, נחשבת כל הארץ לגביו כעזרה לגבי קדש קדשים, ו„חוץ לארץ חשובה אצלו כחוץ מן העזרה ואין קדש קדשים יוצא לחוץ העזרה ואם יצא נפסל ונאסר לעולם“. ולפי פירוש הרא"ם נמצא, שכוונת רש"י לפרש באותו האופן שנתבאר במדרש הנ"ל.

אמנם, כד דייקת שפיר, הרי בין פירוש רש"י לפירוש המדרש ישנם כמה שינויים המבטאים הבדל גם בתוכן הפירושים:

(א) לפי המדרש יציאת יצחק לחו"ל היא ענין של פסול – „אם יצאת לחו"ל נפסלת“ – כעולה שיצאת חוץ לקלעים; ואילו רש"י בפירושו מדגיש רק ש„אין חוצה לארץ כדאי לך“.

(ב) דרשת המדרש היא על התיבות

(1) פרשתנו כו, ב"ג.

(2) ב"ר פס"ד, ג.

היציאה לחו"ל עיקרה (לא הציווי „גור בארץ הזאת“, מצד קדושת הארץ, אלא) מצד החסרון ד, חוצה לארץ” – „אין חוצה לארץ כדאי לך”⁹.

אבל באמת אין לפרש כן – ובהקדם השאלה: ענין זה, שאין ליצחק לצאת מארץ ישראל, מצינו כבר לעיל – כאשר שלח אברהם את אליעזר לחוץ לארץ „אל ארצי גו' ולקחת אשה לבני ליצחק”, ועל שאלת אליעזר „אולי לא תאבה האשה גו' אל הארץ הזאת, ההשב אשיב את בנך גו'” השיב לו אברהם „השמר לך פן תשיב את בני שמה”¹⁰. וכאן לא מצאנו¹¹ מי שיפרש¹² שהדבר הוא בגלל היותו של יצחק עולה תמימה¹³.

אמנם לכאורה הי' אפשר ליישב זאת ולבאר – עכפ”ד ההלכה:
דין הוא¹⁴ ש, אסור לצאת מארץ

להשרות שכינתי עליך (ולא מצד היותו בחו"ל). ועד פירושו (לך יג, יד): כל זמן שהרשע עמו כו' – שמדובר בהיותו בא"י. וכן לא נזכרה קדושת א"י בקבורה בפרש"י ויחי (מו, כט) בציווי יעקב ליוסף „אל נא תקברני במצרים”. וראה לקמן הערה 48.
9 וראה פרש"י ויגש מו, ו: אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי. וברש"י שם, ג.
10 חיי שרה כד, ד"ו.
11 בב"ר וכן בפרש"י.
12 ביפ"ת לבי"ר פני"ט, יו"ד מפרש, שזוהי הכוונה בב"ר שם, רק מיעוט, בני אינו חוזר בן בני חזור”. אבל לכאורה זהו רק רמז בב"ר. וראה נחמד למראה לבי"ר פ"ט, יו"ד.
13 וכמו שפירש במדרש לקח טוב שם. ובחזקוני שם, ח: פרש"י בני אינו חוזר וכו' לפי שהוא עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לו (שהוא לשון רש"י בפרשתנו). וראה של"ה (שעו, ריש ע"ב): וכן ביצחק כתיב השמר לך פן תשיב את בני שמה ופי' דל"ל כי הוא עולה תמימה.
14 רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט. וש"נ בכס"מ.

לפי המדרש יסוד הענין הוא קדושת הארץ⁶ – ארץ ישראל מקדושת מכל הארצות, ויציאת יצחק ממנה כמוה כיציאת עולה מחוץ לקדושת העזרה – „מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת”^{6*}.

משא"כ לפירוש רש"י⁷, שהוא ע"ד הפשט, הרי בפשוטו של למקרא לא מצינו שהיתה בארץ ישראל בזמן האבות – כשעדיין היתה ארץ כנען – קדושה⁸, ולכן פירש רש"י שמניעת

6 להעיר מב"ר שם לפני"ז שכן בארץ „שכן את השכינה בארץ”. וראה רמב"ן פרשתנו כו, ה. ובארוכה רמב"ן אחרי יח, כה (אבל ראה לקמן הערה 69). וראה הנסמן לקמן סוף הערה 25.
6* ראה בחיי כאן.

7 עוד י"ל טעם שלילת ד, „נפסלת” – כי עולה תמימה חו' – אינה נפסלת ביציאה, אבל מובן ש"ל שמקום מסוים אין כדאי לה, ועד „ואנכי פניתי הבית מעד” (ח"ש כד, לא ובפרש"י).

8 ראה פרש"י לך טו ג (מיבמות סד, א. ובי"ר פמ"ה, ג). מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין (ומוסיף) לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לא"י – ולא מצד מעלת קדושת הארץ. וגם לא כתב כפירושו (ביבמות שם ד"ה מקץ) דלמא משום עון חוץ לארץ הם עקורים (וראה רמב"ן לך שם. ראשונים ליבמות שם. תו"ש לך שם אות טו).
בפרש"י שם יז, ח: לאחוזת עולם ושם אהי לכם לאלקים, אבל (בר ישראל) הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוהה – מפרשו על בני"ה לאחר שיכנסו לארץ, ולא פירשו בנוגע להאבות עצמם* (ראה רמב"ן ויצא כה, כא).

בפרש"י ויצא לא, ג (ובאריכות יותר בתנחומא שם יו"ד): שוב אל ארץ אבותיך ושם אהי עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר

* אבל ראה לשון (הפירושו המיוחס ל)רש"י לבי"ר ר"פ לך ד"ה ותאן.

אבל קשה לפרש כן, דזה לשון הרמב"ם בסיום ההלכה הנ"ל: „ואע"פ שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כלי" למקום". ואם נאמר שדיני איסור היציאה לחו"ל היו שייכים בזמן האבות (עכ"פ מצד זה שקיימו האבות כל התורה כולה לפני שניתנה¹⁹, ואפילו אכילת מצה²⁰ ואפילו גזירות ושבותים דרבנן²¹ וכיו"ב), ודאי היו האבות נזהרים גם מיציאה לחו"ל באופן שאינו מדת חסידות (וכרוך בעונש כה חמור²² ר"ל).

ועוד ועיקר: מצינו שאברהם יצא מארץ ישראל ושב לחרן לאחר ברית בין הבתרים²³, אף שהי' זה שלא בזמן רעב²⁴.

מותר לו לצאת כמו שיצא אברהם (ראה צידה לדרך בפרש"י כאן).

(19) יומא כה, ב. קדושין פב, א (בנוגע לאברהם).

(20) אע"פ שהי' קודם יצי"מ, כמו בנדוד"ד שהי' קודם כיבוש ארץ כנען.

(21) פרש"י פרשתנו כו, ה (בנוגע לאברהם).

(22) ראה כס"מ שם בסופו: ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו מותרין לצאת ע"פ דין ואפי"ה נענשו. וראה לח"מ שם.

(23) ראה הנסמן בהערה 17, דעת זקנים מבעה"ת לך יב, ד. ועוד. וכ"מ דעת רש"י בא יב, מ. ולפי הדיעות דבשביל כבוד א"א מותר לצאת – ע"מ לחזור – (ראה קדושין לא, ב. ובמאירי שם. שד"ח אס"ד מערכת א"י אות ב) י"ל שחזר לכבוד אביו (ראה פרש"י ס"פ נח), משא"כ אח"כ שאמר לו ה' לך לך – אין מקום לזה.

(24) וכן כשיצא יעקב בשביל לראות את יוסף לא הי' בשביל הרעב שהרי הביאו לו אוכל לא"י, ורק „שהי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל" (פרש"י

ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה .. (ואף אז) ויחזור לארץ .. אבל לשכון בחו"ל אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שווה דינר חטין בשני דינרים".

ולכן, בפ' חיי שרה, בשאלת אליעזר „ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם", שתוכנה השתקעות של יצחק בחו"ל בקביעות (שלא על מנת לחזור, כי „לא תאבה האשה") – מובן הטעם שהדבר הי' מופרך, ועל כן צוה לו אברהם „השמר לך פן תשיב את בני שמה".

משא"כ בפרשתנו, בעת של „ויהי רעב בארץ", שאז ליתא להאיסור הנ"ל לצאת „לשכון" בחו"ל¹⁵ (וכחזינון שכן עשה אברהם¹⁶ בימי הרעב¹⁷), הוצרך הקב"ה להזהיר „אל תרד מצרימה גור בארץ הזאת", היינו שאסור ליצחק לצאת לחו"ל מצד טעם מיוחד – היותו עולה תמימה¹⁸.

(15) וי"ל דהיינו שיוצא לזמן בלתי מוגבל (וכלשונו: לשכון). ולכן לא מיקרי זה ע"מ לחזור. משא"כ „יוצא הוא לסחורה" שלפנ"ז – שהוא ע"מ לחזור (ראה יד איתן לרמב"ם שם).

(16) כדיוק לשון רש"י „כמו שירד אביו בימי הרעב". וראה רא"ם ולבוש האורה עה"פ.

(17) והרי לדעת הסדר עולם (לפי תוד"ה ושל שבת י, ב) הי' הרעב בא"י לאחר נתינת הארץ לאברהם בברית בין הבתרים. וא"כ לכאורה (לדעת המדרש) כבר א"י בקדושתה. וראה רמב"ן לך יב, יו"ד: יציאתו מן הארץ שנצטווה עלי' בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא. אבל בפשטות כוונתו כיון שנצטווה לך לך מהארץ גו', ועי' מ"ש במדרש לקח טוב ח"ש שם (א"י אליעזר).

(18) ואף שכבר פירש רש"י (פרשתנו כה, כו) ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המורי' להיות עולה תמימה – מ"מ סבר שבשביל רעב

ומזה מוכרח שבזמן האבות לא הי' שי"ן איסור היציאה מא"י לחו"ל, וממילא גם לא הי' מקום לזהירות של האבות בזה, אף שקיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, כיון שגדר קדושת הארץ (בנוגע ליציאה

ממנה²⁵) טרם חל אז²⁶ [וכן מובן גם ממאמר המכילתא²⁷ „עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות, ו(דוקא) משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות“.

והטעם שצוה אברהם את אליעזר „השמר לך פן תשיב את בני שמה“ מובן הוא (אפילו ע"ד הפשט) מדברי אברהם גופא (בהמשך הכתובים שלאחרי זה): „ואשר נשבע לי לאמור לזרעך אתן את הארץ הזאת“ – כיון שזו הארץ שהבטיח הקב"ה לתת ליצחק, אין מקום כלל לכך שיצחק יצא ממנה (כדי „לישא אישה“) ויתיישב בחו"ל²⁸.

משא"כ בפרשתנו, כאשר מדובר אודות זמן של רעב בארץ שבו אין ברירה כי אם לצאת מהארץ, מסתבר בפשטות שאין מניעה לצאת באופן זמני למקום שיש בו מזון עד חלוף הרעב (לולא הטעם שיצחק הוא „עולה תמימה“)²⁹.

כפתור ופרח פ"י. שו"ת חת"ס יו"ד סרל"ד. שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"ד אות לג. וראה בכ"ז – אנציקלופדי תלמודית ע' א"י ע' ריג ואילך, וש"נ. לקו"ש חלק יח ע' 399 ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ד'. לקמן הפערה 47.

26 להעיר מפרש"י פרשתנו כו, יב לענין גרר „אע"פ שאינה חשובה בארץ ישראל עצמה כארץ שבעת הגוים“ (וראה פרש"י לך טו, יט: נתן להם .. שבעה גוים). ולהעיר מתשב"ץ שם (סי' ר) שקדושת שכניה כו' חבוב הארץ לדירה משום שכניה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה. וחובי העלאה הוא משום חיוב מצות שהוא גם בעבר הירדן. וידוע השקו"ט בנוגע לגרר – ראה זח"א קמא, רע"א. ובנצוצי אורות שם. וש"נ. ובהמוכא בכפתור ופרח פ"א מפרש"י. ועוד. ואכ"מ.

27 בתחלתה.

28 כמו שפי' ברשב"ם שם. ובחזקוני שם, ח: איני רוצה שיצא מארץ אחוזתו שנתן לו הקב"ה. 29 ומכיון שאין בזה איסור מובן זה שיעקב ירד למצרים (אלא שהי' מיצר על שנוקב לצאת

ויגש מו, ג).³⁰ וכן יעקב והשכטים לא חזרו לא"י תיכף משנגמר הרעב. וי"ל שלאחרי שאמר ה' ליעקב אל תירא גו' כי לגוי גדול אשימך שם, ה"ז התחלת תקופת „גר יהי“ זרעך גו' ודור רביעי ישובו הנה גו" (ולהעיר מחזקוני וצדה לדרך פרשתנו כאן, שזה היתה סברת יצחק שרצה לצאת). וראה לקו"ש ח"ל ע' 229.

25 לא מיבעי לדעת הרשב"ם (ב"ב צא, א ד"ה אין יוצאין) שאיסור יציאה לחו"ל הוא לפי שמפקיע עצמו מן המצות, והיינו ממצות התלויות בארץ (ראה שו"ת מהרי"ט ח"א סמ"ז. תשב"ץ ח"ג סקצ"ח וס"ר) – שקדושה זו מובן* שלא הייתה עדיין בימי האבות, אלא גם להדיעות (שו"ת מהרי"ט יו"ד ח"ב סכ"ח) שמצות ישיבת א"י אינה מצד קיום המצות התלויות בארץ אלא משום קדושת הארץ, ומצות ישיבתה היא אפילו בזמן הזה בחורבנה כמ"ש הרמב"ן – הרי י"ל שגו"ז תלוי כאשר היא מקודשת גם לחיוב מצות. ראה קונטרס כולל חב"ד (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ע. וש"נ – נדפס באג"ק שלו ח"ד ע' קעט ואילך) ס"ז. ועכ"פ – לאחרי שנתחייבו במצות, מעת שנכנסו בני"י לארץ, ואינו מתבטל עם חורבנה. ראה רמב"ן השמטות לגיטיני ב, א. אבל ראה (ע"ד ההלכה)

* אבל מלשון הפד"א פל"ט „והי' מהרהר בלבו ואמר איך אענוב“ משמע שלא החליט לצאת עד שאמר לו הקב"ה.

* וצנ"ג ממוח"ל עה"פ (כו, יב) ויזרע יצחק בארץ גו' שערים, למעשרות (ב"ר פס"ד, ו. הובא בפרש"י עה"פ שם). וי"ל שזהו „מצות מעשר מכל אשר לו“ (ראה פרש"י עה"פ לך יד, כ). אבל עפ"ז קשה תנאי יעקב „אם יהי' גו' אעשרנו לך“. וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובני"ב שם. ודח"ל עה"פ הנ"ל. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 118 ואילך ואילך. ואכ"מ.

אינו הבטחה, אלא „כבר נתתי” – היינו שארץ ישראל שייכת לבני ישראל אף קודם כניסתם אלי; וכן מתאים הדבר עם דברי הגמרא³⁶ להלכה ש„ארץ ישראל מוחזקת היא”, „ירושה היא לכם מאבותיכם”³⁷.

משא”כ לשיטת רש”י אמירת הקב”ה לא פעלה את „מעשה” הנתינה בפועל ממשי, שארץ ישראל תהא שייכת³⁸

אלא שעפ”ז מתעוררת השאלה: כיון שארץ ישראל טרם נתייחדה אז בקדושתה³⁰, א”כ מה בכך שיצחק הוא „עולה תמימה”³¹, ובפרט לפי הדגשת המדרש, „מה עולה וכו’ אף את אם יצאת וכו’”?

ג. וי”ל ובהקדם שינוי נוסף שמצינו בין לשון רש”י ללשון המדרש: על הפסוק האמור בברית בין הבתרים³² „ביום ההוא כרת ה’ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת”, איתא במדרש³³: „מאמרו של הקב”ה מעשה שנאמר לזרעך נתתי, אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי את הארץ הזאת”. אבל רש”י בפירושו על „לזרעך נתתי” פירש: „אמירתו של הקב”ה כאילו היא עשויו”.

ולפי זה נמצא, שלדעת המדרש הנה בברית בין הברים כבר הו’ „מעשה” הנתינה ע”י אמירת הקב”ה, וכבר אז נקנתה ארץ ישראל כולה לאברהם ולזרעו אחריו³⁴ [והרי זה מתאים גם עם מאמר הירושלמי³⁵ ש„לזרעך נתתי”

(מארץ אבותיו כו’) לחוץ לארץ]. ולהעיר מבר” (פס”ח, ה) א”ר הושע”י אבא כו’ מהיכן הורשה כו’ אף אני כו’ אם נותן לי רשות. אבל לכאורה אין הכוונה כפשוטה, שהרי נצטווה ע”ז מאביו ואמו. וראה לעיל הערה 24. לקמן הערות 68, 69. (30) ראה יראים (השלם) תיג: ואע”פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין.

(31) שפ”י „שנתקדש כו’ להיות עולה תמימה” (כפרשי” שם).

(32) לך טו, יח.

(33) בר” פמ”ד, כב.

(34) ולפ”ז צ”ל לכאורה שפליג על המ”ד

בבר” לך (פמ”א, ה): כך אמרתי לזרעך נתתי אימתי לכשיעקרו שבעה עממין מתוכה כו’. וראה רד”ל שם. לקמן הערה 38.

(35) חלה פ”ב ה”א.

(36) ב”ב קט, א ואילך. ע”ז נג, ב.

(37) וראה לעיל ע’ 103 ואילך – ש”ל שכ”ה לדעת הרמב”ם.

(38) כן משמע* בתחלת פירושו עה”ת „לסטים אתם שכבשתם ארצות ז’ גוים”, שהקנין שלהם נעשה רק ע”י הכבוש. ומפורש בפרש”י לך (יג, ז) „והכנעני והפרזי או יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין”.

[משא”כ בבר” עה”פ (פמ”א שם) „עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ”**. ויש לפרש (בדוחק עכ”פ) שהכוונה בזה רק „זכות”, אבל הבעלות הוא של ישראל גם לפני הכבוש, וע”ד מה שפירש בפרשת דרכים דרוש ט’**].

וראה ע”ז לעיל (ע’ 146-7 והערה 24) בביאור פרש”י ח”ש (כג, ד) „אטלנה מן הדין שאמר לי הקב”ה לזרעך אתן את הארץ הזאת” (ושם, שעפ”ז מובן השינוי, שבמדרש שם הביא הכתוב „לזרעך נתתי”).

ולהעיר שגם לאחרי ברית בין הבתרים – „לזרעך נתתי” – נאמר כמ”פ „אתן” וכיו”ב (בלשון עתיד). הן לאברהם (לך יז, ח) והן ליצחק ויעקב (ראה רמ”א וגו”א לך טו שם).

(* אבל אינו מוכרח, כי י”ל בפשטות שזהו רק לפי טענת אה”ע (כני”ל ע’ 104 הערה 37). ולכאורה צ”ל כן בבר” (פ”א, ב) „אונה של בוזיזים אתם . . וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו” – שזהו רק לפי טענת אה”ע, אבל באמת כבר נתנה לבני”י בימי אברהם, כנ”ל בפנים מבר”.

(** משא”כ בפסיקתא רבתי פ”ג (א) „עד עכשיו בעלים עלי”.

(*** אלא ששם מפרשו בפרש”י, ולפי הנ”ל בפנים צ”ע בזה. אבל עכ”פ יש לפרש כן במדרש.

קודם מתן תורה להמצוות שבני ישראל מקיימים לאחר מתן תורה, דקודם מתן תורה, כיון שקיום המצוות הי' באופן של „אינו מצווה (מהקב"ה)⁴³ ועושה", לא הי' בכחן של המצוות לשנות את מהות הדבר הנברא ע"י הקב"ה, דהיינו לשנות את גוף הדבר שנעשית בו המצוה ולהפכו ל„חפצא" של מצוה, והשפעתן היתה רק לגבי ה„נברא"⁴⁴, מקיים המצוה. אבל לאחר מתן תורה וציווי הקב"ה נעשה ע"י קיום המצוות שינוי בחפצא, שהחפצא נעשה חפץ של מצוה וקדושה וכו'

– והטעם לזה הוא, כדאיתא ב- מדרש⁴⁵, שקודם מתן תורה היתה גזירה שעליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעליונים, ובמתן תורה ביטל הקב"ה גזירה זו וקבע שיוכל להיות חיבור בין עליון ותחתון –

(43) לבד מצות מילה. ולכן נעשה על ידה שינוי בהחפצא. אבל בזה נפק"מ ועילויי לאחר מ"ת (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז). וראה לקו"ש שם ע' 213.

(44) וצ"ע בגדרה של קדושת יצחק לאחר* העקידה, כלשון רש"י הג"ל „שנתקדש בהר המור" להיות עולה תמימה".
(45) שמו"ר פ"ב, ג. תנחומא וארא טו.

(* בעת בעקידה – י"ל שזהו כמו במצות מילה דאברהם, שנעשה חפץ קדוש מכיון שנצטווה ע"ז (ראה לקו"ש שם, וש"ם). אבל צ"ע אם אפ"ל כן לאחר העקידה, מכיון שציווי ה' דעקידה הי' „אל תשלח גו' – אחתי" (וירא כב, יב וברש"י), וגם לא נעשה כל שינוי וכו' בגופו. ולהעיד מלשון רש"י (שבפנים ההגרה). ושפחה לא רצה לישא", ולא „לא יכול לישא" וכיו"ב. אבל לאידך – הרי מודגש בפרש"י (וירא כב, יז) שגם לאחר העקידה (וי"ל – דאדרבא זוקא לאחר העקידה (ושיפית האיל)) ה"ז פעולה נמשכת, בכל הדורות . . יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה". ואכ"מ.

לישראל מאותה שעה ואילך³⁹, ואין זאת אלא ש„(אמירתו של הקב"ה) כאילו היא עשויו", והלשון „לזרעך נתתי" יכולה להתפרש (אפילו לפי פשוטו של מקרא) גם על ענין זה⁴⁰.

אבל צריך להבין: כיוון שלדעת המדרש (וההלכה) אמירתו של הקב"ה פועלת על גוף הארץ, ובאמירה זו נקנתה לאברהם ולזרעו אחריו, למה לא נאמר שכמו כן פעלה האמירה את קדושת הארץ (ויתירה מזו – כיון שמצינו ש„כשברא העולם" מיד „בחר בארץ ישראל"⁴¹, הרי מקום לומר כבר אז נעשתה היא ארץ קדושה), וממילא חלו כל הענינים שקדושת הארץ מחייבת⁴² (ובכלל זה איסור היציאה ממנה גם למי שאינו עולה תמימה).

ד. ויש לומר ההסברה בזה:

כבר נתבאר כמה וכמה פעמים^{42*} החילוק בין המצוות שקיימו האבות

(39) ולשון רש"י בורא (יח, יז) „אני נתתי לו את הארץ הזאת כו' שלו הן" – אפשר לפרש שזהו מצד ההבטחה. משא"כ בב"ר ע"ה"פ (פמ"ט, ב), שמהמשל שהביא – „משל למלך שנתן כו" – מובן שהכוונה כפשוטה, וכמודגש גם בלשון הנמשל „כך אמר הקב"ה כבר נתתי את הארץ במתנה כו' בתוך שלו הם" (וראה לשון התנחומא שם ה).

(40) ראה פרש"י יתרו (כ, ט) עה"פ ונעשית כל מלאכתך „כאילו כל מלאכתך עשויו". משא"כ בסמ"ק סי' רפא בהשמטת תיבת כאילו. ובמכילתא דרשב"י יתרו שם: כמי שאין לו מלאכה.
(41) תנחומא ראה ה.

(42) מלבד הקדושה הגורמת לחיוב מצות התלויות בארץ שתלו' בכניסת בניי לארץ ע"י כבוש וחזקה (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו. וראה פתרו ופרח שם. לעיל ע' 101 ואילך).

(42*) בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ס"ד ואילך, וש"נ.

אבל לאחר מתן תורה (גם לפני הכיבוש) נתחדשו הגדר ואפשרויות הקדושה (מצד הציווי לכבשה); וכאשר כבשו את ארץ ישראל⁴⁸ בפועל⁴⁹ (ע"י כיבוש⁵⁰) נקבעה⁵¹ קדושת הארץ.

(48) וזה שהשתוקקו האבות ליקבר שם (ראה לעיל סוף הערה 8. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"א: ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה צא ולמד מיעקב אבינו כו'. וראה כתתור ופרח שם) – גם את"ל שזהו מצד קדושתה וטהרתה – י"ל שזהו מפני שרצו להיות שם תיכף כשיתקדש. או – מפני צער מחילות (פרש"י ויחי מו, כט) וכיו"ב.

(49) ויתירה מזו מצינו בקדושת המקדש וירושלים, ש"קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה" (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו), ומ"מ קביעות קדושה זו נעשה ע"י "שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים" (רמב"ם שם ה"ד), ע"י מעשה הקידוש, כמפורש בהלכות שלפנ"ז.

(50) בכתתור ופרח שם (והובאו דבריו באנציקלופדי' תלמודית שם), הרי שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים לא משעת הכבוש לחוד. יש לה קדושה מאז. . . (ולהלן שם) וכן בארץ שהיתה בה קדושה מזמן הנתינה. אבל ראה שם שהאריך, אבל קדושת הארץ כולה לגבולותי המוגבלים בתורה וטהרתה ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת השם מקדושה ראשונה ולהלן כדקאי קאי לא בצר לא בזמן הגלות שהיו בבבל וגם לא בגלותינו היום". ושם: שאם לא ה"י כן והו"ל כחז"ל א"כ אותם שבעים שנה כו'. וכן להלן שם: עוד רא"י שקדושה ראשונה היא לכל מילי אלא [לא] למצות כו' אלמא קדושתה היא לעולם מהכניסה ראשונה ואפילו מעת נתינתה לכל כיוצא בזה. ומשמע קצת שלא פסיקא לי' מילתא. וי"ל ע"פ הג"ל הערה 46 שיש חילוק בזה כמו"ש לפני הכבוש ולאחריו. וראה מ"ש שם לאח"ז ד, לשון קדושה" הוא, "לשון הכנה והזמנה" ולא, "מלשון קדש לה"; כו' לשון המתקדשים והמטהרים, וכיו"ב. ועצ"ע. ואכ"מ.

(51) להעיר מכוזרי מ"ב ס"ד בנוגע למקום המקדש: ונתגלה הדבר בימי דוד כו'.

כלומר, הציווי במתן תורה⁴⁵ יצר את הגדר דחפצא דמצוה (ועבירה) בעניני העולם (אפילו קודם שהאדם מקיים בהם את המצוה), שיהי' כלי מוכשר לקיים מצוה בו ובאמצעותו; וכאשר האדם מקיים את המצוה במעשה, נקבעת בפועל קדושה (עליונים) בחפץ שלמטה (תחתונים) והוא נעשה חפצא של מצוה וקדושה כו'.

עד"ז מוכן בנוגע לארץ ישראל: אף שהקנין והבעלות על ארץ ישראל חלו גם לפני מתן תורה (ע"י דיבורו של הקב"ה), הנה חלות הקדושה (גם הקדושה שאינה שייכת לחיוב מצוות) לא יכלה להקבע⁴⁶ ב, חפצא" דהארץ⁴⁷.

(45*) ראה לעיל הערה 43 בנוגע למילה. (46) אף שענין הקדושה נאמר גם לפני מ"ת, וכמו בויצא (כח, טז"ז – בנוגע למקום המקדש) יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (וברש"י שם, "במקום קדוש כזה" . . . מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים" (וכמדרשי רז"ל ופרש"י שם) – י"ל שא"ז ענין דקביעות הקדושה במקום גופא (וראה לקמן הערה 49), וע"ד שגם לאחר מ"ת לדעת כמה חוקרים (מו"נ, עקרים ועוד) השראת השכינה אינה בגדר מקום, ואינה פועלת שינוי בגוף המקום, כ"א הוא רק דרך מעבר לבד (ראה אוה"ת פ' ויצא קעה, א. וט"ו). ולהעיר גם מ"מ"ש (שמות ג, ה), "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" – במקום שאינו מ"א" – מצד השראת השכינה אז (ראה פד"א פ"מ שמו"ר פ"ב, ג. מדרש לקח טוב עה"פ). וגם בנוגע למ"ת עצמה, כאשר י"רד ה' . . . על הר סיני . . . כל הנוגע בהר מות יומת" (יתרו יט, יא"ב), אבל, "במשוך היובל המה יעלו בהר" (שם, יג וברש"י). (47) ואיסור יציאה מהארץ נוגע לקביעות הקדושה בגוף הארץ, ככפנים (ראה לעיל הערה 25). ועפ"ז יל"פ הקס"ד דיצחק לצאת מהארץ (אף שלא רצה לישא שפחה, כיוון שנתקדש כו' להיות עולה תמימה, כנ"ל) – כי גוף הארץ לא נתקדש אז עדיין. וצ"ע"מ בב"ר פע"ז, ב.

נתינת עצם מהות הארץ (מצד זה ש"כ, הארץ של הקב"ה היא הוא בראה"ה)⁵⁴.

ו. עפ"ז יש לבאר החילוק בין פירוש רש"י לבין המדרש: האיסור דהוצאת עולה חוץ לקלעים עד ש"אם יצאת כו' היא נפסלת" אינו מצד גדר הקדושה (היציאה למקום בדרגת קדושה נמוכה יותר), אלא מפני שהיא "חוץ למחיצתה", וזהו דין כללי⁵⁵ בכל בשר ש"יצא חוץ למחיצתו"; ואדרבה, דין זה נלמד⁵⁶ מן הפסוק⁵⁷ "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שבו אין מדובר בבשר קודש): "כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר", כי לסוג בשר זה ישנה מחיצה משלו, המגדירה את מקומו הקבוע שאליו הוא שייך, ולכן "בשר קדשי קדשים שיצא חוץ לחומת העזרה ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים"⁵⁸ או "בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו"⁵⁹ או "עובר שהוציא ידו"⁶⁰ – כל אלה דינם "נפסל ונאסר לעולם"⁶¹ ד, "כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו"⁶² נעשה כטרפה"⁶³.

(אות נו). וצ"ע אם יש לומר עד"ז בנוגע לקדושת הארץ המבוארת לעיל.

54 עיי"ש בלקו"ש ע' 9 ואילך, וש"נ.

55 ראה תוד"ה ולילקי מכות ית, א.

56 מכות שם. זבחים פב, ב. חולין סח, א.

57 משפטים כב, ל.

58 רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"א ה"ו.

59 רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ט ה"ב.

60 חולין שם. רמב"ם הל' מאכלות אסורות

פ"ה ה"ט.

61 לשון הרמב"ם הל' מעה"ש שם לענין ק"ק וקק"ל. ובגמרא (ועד"ז ברמב"ם הל' ק"פ והל' מאכלות אסורות שם), "נאסר".

62 ראה גם לשון רש"י חולין שם ד"ה ובשר.

שם ע"ב ד"ה הכל.

63 רמב"ם הל' מעה"ק שם. ועד"ז בספר

המצות שלו מל"ת קפא.

ה. כשם שהדברים אמורים על דרך המדרש בנוגע לקדושת הארץ, עד"ז יש לבאר לדעת רש"י בפשוטו של מקרא בנוגע לקנין בעלות הארץ:

כיוון שאופן וגדר נתינת הארץ מאת הקב"ה לישראל אינו כנתינה מנותן בעלמא למקבל בעלמא

– נתינה שאינה אלא שינוי רשות שאינו משנה את מהות הדבר הניתן (ולכן ע"י קנין, או כיבוש וכיו"ב, ניתן לבטל ולהפקיע את הבעלות, והחפץ יעבור מרשות זו לרשות אחרת) –

אלא הקב"ה מסר לישראל (גם) את מהות הארץ (ונטל ממנה כל שייכות שהיא לשאר האומות), ונתינה זו היתה באופן שנעשה שינוי במהותה, שהחפצא דארץ זו נעשה ע"י הקב"ה ארץ ישראל, ומאז ואילך אין הארץ יכולה עוד להיות שייכת לאומה אחרת (כי שינוי רשות ע"י קנין וכיו"ב אינו יכול לשנות את מהות הדבר)⁵² –

לפיכך (כשם שרק לאחרית מתן תורה ה' ניתן לפעול את כללות גדר הקדושה) ה' ניתן לפעול (גם) זאת דוקא ע"י כיבוש ישראל את הארץ בפועל – "כבשתם ארצות ז' גוים" – כאשר נתקיים בפועל⁵³ "ברצונו כו' נתנה לנו",

ראה בארוכה בלקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך, בבאיור דיוק לשון רש"י בתחילת התורה, "לסטים אתם", עיי"ש.

53 ראה לשון אדה"ז הל' הפקר קו"א סק"א: הקב"ה נתנה להם מורשה כו'. ואף שאעפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו' כיון שהקב"ה נתנה להם דינה כמתנה כו'. ואולי י"ל שהוא ע"ד מש"כ בצפ"ע הל' תרומות פ"א ה"ב (ג, ב"ד): דלאחר כבוש זכו למפרע. דאף דא"י מוחזקת מ"מ מתחלה בעי קנין גמור ואח"כ נעשית מוחזקת. ועד"ז ביד רמ"ה לב"ב קיט, א

משא"כ לדעת רש"י, כנ"ל, שהנתינה בברית בין הבתרים לא פעלה בחפצא של ארץ ישראל.

אלא שכבר פירש רש"י בפרשת חיי שרה⁶⁶ (במענה אברהם אבינו לאליעזר „השמר לך פן תשיב את בני שמה“) על התיבות „ה' אלוקי השמים אשר לקחני מבית אבי“ – „עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי הי' אלקי השמים ולא אלקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא הי' רגיל בארץ“.

שבוה הסביר אברהם לאליעזר (כמו שנתבאר במקום אחר בארוכה⁶⁷), שבחור"ל, „בית אבי“, הקב"ה הוא „אלקי השמים“ ולא „אלקי הארץ“ – מאחר שאין אנשי המקום מכירים בהקב"ה ושמו הקדוש אינו מורגל בפי הבריות – ולפיכך „את בני לא תשיב שמה“; משא"כ בארץ ישראל, הרי הוא (לא רק) „אלוקי השמים (אלא גם) ואלקי הארץ

וכיון שלפי המדרש אמירתו של הקב"ה הוי מעשה, וארץ ישראל היתה כבר אז (מברית בין הבתרים ואילך) שייכת לאבות, נמצא שע"י ציוויו של הקב"ה (ליצחק) להקריב עצמו לעולה תמימה, נקבעה ארץ ישראל למקומו⁶⁴ ומחיצתו (כשם שע"י הקרבת העולה נקבעת העזרה למקומה ומחיצתה הקבועה⁶⁵) וממילא הי' חו"ל לגביו „חוץ למחיצתו“.

64) להעיר גם ממשנת (לקו"ש חי"ח ע' 399 ואילך) בדעת הרמב"ם (הל' מלכים ספ"ה) שבאיסור יציאה מהארץ י"ל שיש גם (מלבד מצד ענין הקדושה) הענין דבחירת הקב"ה שבחר בא"י ונתנה לישראל שזהו מקומם בזמן של גאולה, עיי"ש בארוכה.

65) ולהעיר דבנוגע לק"ק מצינו גם דדרשינן פסול יוצא מנה, לא הובא את דמה אל הקודש פנימה, או מ„בקדש“ (ראה רש"י ד"ה שמה תוד"ה בקדש – פסחים פב, סע"א. רש"י ד"ה בשדה תוד"ה כיון – זבחים שם. רש"י זבחים כו, א ד"ה פרססה. ועוד), „לפני ה" (מנחות מח, רע"א ברש"י ותוס' שם).

ולפי דרשות אלו שקאי רק בק"ק משמע קצת (א) שהוא מצד קדושתם, (ב) נוגע החיוב, שיהיו בפנים בקודש, ופסול יוצא הוא לפי שאינם „פנימה“ (או „בקדש“, „לפני ה“). משא"כ להדרשה „ובשר בשדה טרפה“, כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו, (א) הוא דין כללי, (ב) משמעו שהפסול הוא מצד היציאה.

אלא שגם בזה י"ל כב' אופנים, אם הפסול הוא מצד עצם היציאה, או מכיון שהוא נמצא בחוץ, וכלשון הרמב"ם הל' מאכ"א שם „כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה“

[וראה צפע"נ למכות יח, א בתוד"ה איסורא. ובארוכה הל' איסורי ביאה פ"ה ה"ב דיש דברים הצריכים פנים ויש דברים שפסולים בחוץ, ע"ש. ומתרג' עפ"ז שינוי הלשונות ברמב"ם הל' מעה"ק שם ה"ה וה"ו*].

ואולי זהו החילוק בין ק"ק לשאר פסולי יוצא.

(*) וראה בארוכה צפע"נ השלמה יט, א ואילך.

ולכן הביא הרמב"ם לשון הנ"ל דוקא בהל' מאכ"א (אבל להעיר שכ"כ גם לענין ק"ק בפיה"מ זבחים ספ"ח. ועד"ז הוא בפרש"י מכות שם).

ובכל אופן כבר מדייק „חוץ לקלעים“* (ולא חוץ לעוהה – כברא"ם) שמדגיש יותר שהוא מצד גדר (מקום ו) מחיצות (ראה צפע"נ שם). ואכ"מ.

66) כד, ז.

67) לעיל ע' 159.

** לכאורה הי' אפ"ל שזהו החילוק בין פרש"י להמדרש, בדמדרש „כיון שיצאת חוץ לארץ“, הפסול הוא מצד היציאה, ולרש"י „אין חו"ל כדאי לך“ הפסול הוא מצד שנומצא בחוץ – אבל כבר נתבאר שלפרש"י אין בזה הענין דפסול כו', לא רק מצד ענין הקדושה, אלא גם מחמת מקומו ומחיצתו.

— [נשללת היציאה מטעם ש, אין חוצה לארץ כדאי לך, לפני ששם ענין, אלקי הארץ, אינו, היינו שאפילו, שמו" אינו מורגל בפי הבריות בחוץ לארץ.

ז. ויש לבאר את החילוק בין ב' הדעות בפנימיות הענינים:

לפי המדרש (וההלכה) היתה לבני ישראל בעלות על ארץ ישראל גם בזמן האבות, ולכן נאסר על יצחק (להיותו עולה תמימה) לצאת ממנה; ואילו לפי פירוש רש"י לא היתה בעלות בפועל, ודבר זה נפעל רק ע"י בני ישראל בכניסתם לארץ, והעדר היציאה מהארץ הוא רק מפני ש, אין חוצה לארץ כדאי לך.

מצד המדרש, הנעלה מהפשט (כולל — פשוטות הענינים) ושייך לרוחניות הענינים (אבל באופן שדרגא זו נוגעת ופועלת גם בגשמיות העולם), נפעלה

כי המצות משפט אלקי הארץ, וכמו שביאר בארוכה בפ' אחרי ית, כה) „שהיא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עלי' מן המלאכים כו", ולכן עיקר קיום המצות הוא בארץ, „וזה היא מצות יעקב אבינו כו' בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלקי הנכר“

— אין כוונתו שבזמן האבות כבר נקבע זה בהארץ, כ"א שזהו טעם בכלל לזה שכשנצטוו במצות (במ"ת) — „עיקר כל המצות ליושבים בארץ, ואצל האבות הי' מעין זה, מחמת הגברא, כיון שבו פרסם אברהם (והאבות אחרי) שמו של הקב"ה, ובו נראה ה' אליהם ובנו שם מזבחות (לך יב, זח. תולדות כו, כה. וישלח לג, כ. ועוד).

ובנוגע ליעקב בפרט הרי הי' ארץ אבותיו, המקום שבו נולד, שם קיבל תורתו אצל שם ועבר (ראה מאירי הובא בהערה שלפנ"ז), ושם נתברך מאביו — לכן הי' א"י אצלם בדוגמת א"י לאחר שנתקדשה בכניסתם לארץ. ועצ"ע. וראה לעיל הערה 68.

שהרגלתי בפי הבריות⁶⁸. אבל לאידך הרי זה באופן של „הרגלתי בפי הבריות“ בלבד, ללא שינוי במהות הבריות, בהנהגתם ובמעשיהם (ולכן „לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן“) —

ומזה מוכן שבערך מעלתו של יצחק שהי' „עולה תמימה“ [אזי, אף שחשיבות הארץ אינה נוגעת (כ"ב) — כי בארץ עצמה (עדיין) לא היתה מעלה מיוחדת⁶⁹, וכן לא במהות אנשי הארץ

(68) ועפ"ז י"ל דהמבואר בפדר"א פל"ט בנוגע ליעקב, והי' מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכינתו של הקב"ה בתוכה" — אינו סתירה להמבואר בפנים, כי לא הי' קביעות הקדושה (גם דקדושת שכינה) בגוף הארץ (נוסף על המבואר לעיל הערה 46), כמובן מההמשך שם „ואלך אל ארץ בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם“, שהוא הניגוד ל„שכינתו של הקב"ה כו“ (כמ"ש ברד"ל שם) — היינו שבא"י לאחר שאברהם ויצחק ויעקב פרסמו שמו של הקב"ה (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז) הי' שם (עכ"פ בסביבתם) יראת שמים (עכ"פ — בערך לארץ בני חם).

ולהעיר שגם באיסור יציאה מא"י לאחרי הכבוש, י"ל שהוא מצד יראת חטא — ראה מאירי לכתובות (קיא, א) שמפרש מ"ש בגמ' שם „כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כן אסור לצאת מבבל כו", „שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצוין שם דינו כארץ ישראל“, וכן צריך לפרש לפי פרש"י שם ד"ה כך. ראה לח"מ לרמב"ם הל' מלכים ספ"ה. וראה לקו"ש שם (ע' 399 ואילך).

אבל להעיר — שיצחק ישב בגרר מקום אשר אברהם אמר עליו (וירא כ, יא), „רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני גו“, ודווקא לומר שע"י שהייתו של אברהם שם נשתנה. ובפרט שמפורש שגם יצחק ירא לומר אשתי „פן יהרגוני אנשי המקום“ (פרשתנו כו, ז). ולהעיר מפרש"י וירא כ, טו. וראה לעיל הערה 26.

(69) ואולי י"ל דגם מ"ש הרמב"ן (פרשתנו כו, ה) דהאבות שמרו המצות, בארץ בלבד ויעקב בחוצה לארץ בלבד נשא שתי אחיות וכן עמרם

בעלות בני ישראל על ארץ ישראל ע"י
 „מאמרו של הקב"ה – מעשה" שנוגע
 לבעלות ישראל על ארץ ישראל,
 ואילו לפי פירוש רש"י – פשוטו של
 מקרא – נחשב רק (הענין כפי שהוא
 בעולם הפשט – עולם המעשה, דהיינו)
 המעשה בפועל בעולם הזה, ולפיכך גם
 בעלות בני ישראל על ארץ ישראל

נפעלה רק באמצעות הכניסה והכיבוש
 במעשה.
 אבל לאידך, ע"י המעשה בפועל של
 בני ישראל משתנה ומתהפכת מהות
 הארץ, ומתגלה נתינת הקב"ה דעצם
 מהות הארץ, באופן שהיא נעשית ארץ
 ישראל, וארץ הקודש, ובאופן תמידי,
 כנ"ל.

210

(משיחות כ"ג מנ"א ומוצש"ק ראה תשל"ח)

